

Litteratur

Terminologi inom informationsförsörjning

Tekniken och terminologin kring informationshantering berör allt fler människor, då till exempel telematiska informationstjänster erbjuds oss via allmänna datanät och biblioteken datoriserar sina kortkataloger. Det har redan länge bland arkiv- och bibliotekspersonal samt informatiker funnits ett behov av en enhetlig terminologi inom området, ett behov som numera angår var och en i informations- eller kunskapssamhället.

Centralen för Teknisk terminologi har tillsammans med Samfundet för informationstjänst i Finland och Kirjastopalvelu Oy svarat på den informationstekniska utmaningen och gett ut en ordlista över informationsförsörjningstermer, *Tieto-ohuollon sanasto*. Ordlistan är uppdelad i dels en systematisk del med scheman över begreppsstrukturer och relationerna mellan (de finska) termerna, dels en alfabetisk del med 314 finska uppslagsord med motsvarigheter på svenska, engelska, tyska och franska. De flesta termerna i den alfabetiska delen är försedda med en kortfattad definition på finska. Ordlistan är försedd med alfabetiska register över de engelska, franska, svenska och tyska termerna med sidhänvisningar för dessa språk.

Under den period arbetet pågått har mycket hänt inom informationsindustrin; de viktigaste nyheterna är relationsdatabaser och interaktiva, elektroniska medier. Det är kanske naturligt att terminologin inom dessa områden inte hunnit med. I ordlistan finns bl.a. termer kring hur en databas är uppbyggd, såsom *post* och *inverterad fil*, som kanske börjar bli mera inaktuella än *referens*, *objekt*, *tabell* och *presentationerna* av posterna – termer som inte finns med. Likaså hade det varit intressant att se en utredning av de olika

länkarna och metaforerna i hypermediala databaser.

Den svenska informationsterminologin kunde vara betjänt av en distinktion mellan *informationsåtervinning* och *informationssökning*, vilka i ordlistan jämföras som motsvarigheter till finskans *tiedonhaku*. Termerna *informationsåtervinning* och *informationssökning* har inom informationstekniken traditionellt olika betydelser, så att termen *informationsåtervinning* omfattar ett vidare begrepp inkluderande till exempel utveckling, organisering, indexering, inmatning och uppställning av material i databaser för att tillhandahålla söktjänster och interaktiv informationssökning. Den senare termen *informationssökning* kan tolkas som en beskrivning av ett snävare begrepp inom informationsåtervinning, själva sökningen.

Att helt utesluta termen *databank* är kanske en lovvärd terminologisk förenkling på finska, men termen används inom svensk informationsterminologi som en benämning på antingen faktadatabaser eller en samling databaser. Det förefaller också något förhastat att sammanställa de elementära benämningarna *sökord* och *sökterm*; termen *sökord* uttrycker ett ord i det naturliga språket och termen *sökterm* ordet i en form som anpassats till söksystemets artificiella språk. Ett *sökbegrepp* utgör kanske den logiska tanken bakom formuleringen av sökordet.

Huruvida det i vissa fall är fruktbart att upprätthålla en distinktion mellan en finlandssvensk och en rikssvensk särterminologi kan diskuteras. Är det faktiskt nödvändigt eller ens begripligt att kalla en avdelning för informationsåtervinning *informationstjänst* (i ordlistan markerat som finlandssvenskt) i stället för *dokumentationsenhet* (anges som rikssvenskt)? Att tala om *arkivutrymmen* i Finland i stället för *arkivlokaler* kan ses som direkt misslyckat.

En utredning av terminologin kring informationsförsörjningen ligger som sagt i tiden, och Tietohuollon sanasto utgör en god grund för vidare utredningar i ämnet.

Robin Fortelius

Tietohuollon sanasto, suomi, ruotsi, englanti, saksa, ranska. Tekniikan Sanastokeskus – Centralen för Teknisk terminologi. TSK 20. Utgivare: Tekniikan Sanastokeskus r.y. och Tietopalveluseura r.y. Förlag: Kirjastopalvelu Oy. Helsinki 1993. 107 sidor.

Perussanakirja

Den stora finska basordboken, *Suomen kielen perussanakirja*, är nu färdig då den tredje och sista delen av ordboken har kommit ut. Den första delen kom ut år 1990, den andra delen år 1992. *Suomen kielen perussanakirja* omfattar ca 2 000 sidor och inemot 100 000 uppslagsord.

Ordboken, som bygger på finska språkbyråns ordsamlingar, presenterar det centrala allmänfinska ordförrådet. Här hittar man nyord som t.ex. *ostoparatiisi*, *teknomusiikki* och *uusavuttomuus* som inte tidigare beskrivits i någon ordbok.

Suomen kielen perussanakirja ger uppgifter bl.a. om ordens stavning, böjning, betydelse, stilvärde och användning i fraser. Den är därför ett bra hjälpmedel för den som dagligen konfronteras med nya finska ord i t.ex. översättningar. Ordboken är normativ och beaktar finska språknämndens rekommendationer.

Huvudredaktör för ordboken är Risto Haarala.

JL

Suomen kielen perussanakirja, del I – III. Utgivare: Forskningscentralen för de inhemska språken. Förlag: Tryckericentralen Ab. Riktpris 1 842 mk.

Svenskt i Finland

Symposiet *Svenskan i Finland* har två gånger samlat de finländska nordisterna för att diskutera aktuell forskning kring svenska språket. Sammankomsten fungerar som ett diskussionsforum för forskningen kring svenskan i Finland och är avsedd att återkomma med två års mellanrum.

Den andra sammankomsten för *Svenskan i Finland* arrangerades av Institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet i november 1992. I symposierapporten *Svenskan i Finland 2* som arrangörerna gett ut ingår sammanlagt 14 föredrag och artiklar.

Föredragen är främst presentationer av olika aktuella forskningsprojekt om bl.a. finlandssvenska samtal och stadsmål. Också det finlandssvenska textkorpusprojektet FISC presenteras i rapporten. Övriga ämnen som berörs är bl.a. egennamn och uttalsangivelser i ordböcker samt finska skolelevs svenska.

Rapporten innehåller dessutom en uppdaterad översikt av planerad och pågående forskning kring svenskan i Finland.

JL

Veikko Muittari & Matti Rahkonen (red.): *Svenskan i Finland 2*. Sif rapport 2. Seminariet i Jyväskylä 6–7 nov. 1992. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet. Jyväskylä 1993. 324 sidor.

Fackspråk och översättningsteori

Forskargruppen för översättningsteori och fackspråk vid Vasa universitet höll i februari 1993 sitt trettonde internationella symposium i Vörrå. Temat för seminariet var "Fackspråk och dator". I den seminarierapport som kom ut i september 1993 ingår 25 av de föredrag som hölls på seminariet. Rapporten innehåller bl.a. Kristina Nikulas artikel *Produktnamn som lexikografiskt problem* och Marianne Nordmans artikel *'Minilekt', 'Sublanguage', 'Subsprache' – tre begrepp i olika begreppssystem*.

CS

Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XIII. Vörrå 13 – 14.2.1993. Vasa universitet. Humanistiska fakulteten. Forskargruppen för översättningsteori. Vaasa 1993. 274 s.

Kongruens i svenskan

Under de senaste åren har kongruenssystemet i svenskan uppmärksamrats bl.a. i boken *Svenska i harmoni. Fyra uppsatser om kongruens* (1992) av Gun Widmark, Lennart Hagåsen, Tor Hultman och Roger Källström (recension i *Språkbruk* 2/93). Källström disputerade redan 1990 på avhandlingen *Kongruens i svenskan*, som nu har publicerats i serien *Nordistica Gothoburgensia*.

Då Roger Källström i boken *Kongruens i svenskan* angriper svenskans kongruenssystem utgår han från språktypologiska fakta och den kännedom han som allmän språkvetare har om andra språk. Han motiverar sitt val att studera kongruensen kontrastivt med att han vill skapa en egen avgränsning för begreppet kongruens i olika språk.

Källström har som målsättning att ge en beskrivning av svenskans kongruenssystem som kan gagna språkbrukarna. Särskilt vill han bidra med kunskap som kan vara till hjälp vid undervisning i svenska som främmande språk. Reglerna för kongruens är vanligen språkspecifika och i hög grad automatiserade; det kan därför vara svårt för personer som inte har svenska som modersmål att lära sig svenskans kongruensregler. Det är inte heller sällsynt att en språkinlärare uppfattar kongruenssystemet som mindre viktigt då han vill förmedla ett budskap. Som en parallell till detta nämner Källström att pidginspråk i begynnelse-skedet, då de endast fungerar som begränsade kontaktmedel, ofta saknar böjningskategorier.

I den här presentationen av Källströms bok strävar jag inte efter att göra full rättvisa åt bokens klart framträdande språktypologiska perspektiv, utan jag har i stället valt att lyfta fram sådana aspekter på svenskans kongruenssystem som jag själv uppfattat som intressanta i ett finländskt perspektiv.

Källström definierar kongruens som en grammatisk företeelse, som föreligger när syntaktiska förhållanden mellan ord eller satsdelar markeras i böjningen. Ser man svenskans kongruenssystem i ett språkhistoriskt sammanhang frapperas man av att modern svenska har märkbart mindre kongruensböjning och över huvud taget ett betydligt fattigare böjningssystem än fornsvenskan.

Fornsvenskan hade kongruensböjning i genus, numerus och kasus som omfattade nominalfrasen och predikativet och kongruens i person och numerus mellan subjektet och predikats verbet. I fornsvenskan gällde huvudsakligen grammatisk

kongruens, i nusvenskan har däremot ett kongruenssystem styrt av semantik blivit allt mer dominerande. Grammatisk inkongruens, vilket innebär att förväntad kongruens uteblir, har framför allt ökat vid predikativ.

Källström ägnar ett helt kapitel åt ett ingående studium av kongruens och inkongruens hos predikativ i svenskan. Han redogör dels för tidigare forskningsresultat, dels analyserar han själv olika slag av predikativ.

Mest uppmärksamhet får konstruktioner med inkongruent neutrumpredikativ, exempel på detta finns i följande fraser som är plockade ur *Kongruens i svenskan*:

Aktier är djärvt att köpa.
Gröt är nyttigt. (jfr Gröten är kall.)
Ärter är gott.
Många kappsäckar är obekvämt.
En del är struket.

Enligt Källström är konstruktioner av det här slaget till sin grundbetydelse mera oavgränsade än konstruktioner med kongruent predikativ, jfr t.ex. följande satspar:

Äpplen är tunga / Äpplen är tungt.
Många barn är jobbiga / Många barn är jobbigt.

Författaren visar också på andra möjligheter att tolka inkongruent neutrumpredikativ, men jag kommer inte i det här sammanhanget att gå närmare in på dem. Han framhäver på många ställen i sin bok att det finns betydelskillnader mellan kongruenta och inkongruenta uttryck, vilket måste innebära att inkongruenta konstruktioner har en funktion att fylla i språket.

Källström påpekar att det också finns andra slag av inkongruenta predikativkonstruktioner än sådana där predikativet har neutrumform, jfr t.ex.

Folk är snälla.
Ett barn måste ju bli skrämmd av allt blod.
Vittnet blev upprörd.

Men konstruktioner av det här slaget diskuterar han endast i förbigående. Däremot visar Källström på andra fall där det tycks finnas en betydelskillnad mellan neutrum- och utrumform, jfr följande exempelfraser:

*Jag såg någon där borta / Jag såg något där borta.
Jag såg ingen / Jag såg inget.
Tavlan föreställer ingen särskild / Tavlan föreställer inget särskilt.*

I dylika fall har utrumformen betydelsen 'en mänsklig individ' medan neutrumformen har en mera obestämd och vag betydelse.

Källström diskuterar också bruket av den bestämda adjektivändelsen *-a/-e*, t.ex. *vår nya / nye kollega*. Han utgår (liksom Ulf Teleman) från att språkssystemet, då det gäller variationen *-a/-e* är flytande och att det finns stora stilistiska, regionala och individuella skillnader.

I finlandssvenska texter torde *a*-formen vara dominerande och *e*-former, såsom *den länge mannen*, kan kännas främmande för många. I äldre lingvistiska handböcker (t.ex. Beckman och Wellander) framhålls det att *e*-former inte förekommer i svensk normalprosa. Men enligt bl.a. Telemans och Källströms iakttagelser har *e*-former börjat dyka upp i svenska texter under de senaste 20 till 30 åren. I sådana varianter av svenska som har bägge formerna är huvudmönstret att *e*-formen markerar en mänsklig varelse av manligt kön och *a*-formen markerar en människa av kvinnligt kön, icke-mänskliga företeelser eller pluralis. Enligt detta mönster borde t.ex. personbeteckningar i neutrum inte ta *e*-formen, men sådana fall förekommer numera enligt Källström rätt allmänt, jfr t.ex. *det finländske bergsrådet*.

Källström har i tidningstexter (främst sportsidan i Göteborgs-Posten) granskat bruket av *-a/-e* och han kan i sina exempelfraser skönja vissa mönster. En tendens är att substantiv som till formen är maskulina, såsom *mästare*, *arvtagare*, *medaljör*, gärna får *e*-formen, även om de råkar syfta på en kvinna, jfr:

*Malin Gustafsson meste guldmedaljören
Trefaldige OS-mästaren
Elin Wägner såg 'Bang' som sin andlige
arvtagare*

Substantiv som slutar på *-a*, som *stjärna* och *människa* får däremot, liksom neutrer vanligen, *a*-formen. Men Källström har hittat undantag också från den här regeln, t.ex.:

*den nytände stjärnan
finske hoppet*

Enligt Källström kan dessa fall eventuellt förklaras med att man vill betona att substantiven *stjärna* och *hopp* här syftar på en människa. Han kan alltså finna vissa motiveringar till varför *e*-formen ibland ges företräde, men hans slutsats är att bruket verkar rätt kaotiskt och att olika skribenter tycks följa olika regler.

I boken refereras också vad andra svenska forskare, bl.a. Adolf Noreen, Erik Wellander och Ulf Teleman, skrivit om kongruens, och även mindre uppsatser som tangerat svenskans kongruens diskuteras. Då det gäller kongruens som ett universellt fenomen i olika språk beaktar Källström de viktigaste rönen och resultatet av hans kongruensstudie är ett slags typologisk profil för kongruensen i svenskan.

Källström ger i inledningen en programförklaring för sin bok och sina metoder: "Jag har inte arbetat inom ramen för någon speciell språkvetenskaplig skola eller beskrivningsmodell. Den grundsyn jag har försökt tillämpa är att språkliga företeelser har någon funktion: grammatiska regler finns inte till bara för att göra livet besvärligare för den som ska använda eller lära sig språket." Han lyckas naturligtvis inte skriva om ett så pass invecklat område av språkforskning som kongruens utan att använda språkvetenskapliga termer och resonemang, men jag tycker att han lyckas i sin strävan att undvika krångliga modeller bara för att imponera eller att bygga upp en egen teori bara för sakens skull.

Åtminstone mig själv har den här boken om svenskans kongruenssystem gett många givande lässtunder och jag tycker att svenskans grammatiska struktur framstår klarare för mig efter att jag bekantat mig med boken.

Caroline Sandström

Roger Källström, *Kongruens i svenskan*. Serie Nordistica Gothoburgensia 16, Acta Universitas Gothoburgensis. Göteborg 1993. 300 s.